

О. КУСТОВСЬКА,
к.е.н., доцент кафедри землевпорядного проектування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
О. ХВОРОСТЕНКО,
студентка магістратури факультету землевпорядкування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Важливість оцінки якості ґрунтів у сільськогосподарському виробництві

У статті обґрунтовано важливість та вплив показників якості ґрунтів сільськогосподарських підприємств на впровадження виробництва органічної продукції, а також рекомендовано для більшості сільськогосподарських підприємств України оптимальну екологічну стратегію – адаптивну маркетингову стратегію, згідно з якою підприємство підлаштовується до змін ринку, вимог споживачів до продукції тощо.

Ключові слова: сучасне сільськогосподарське землекористування, якість ґрунтів, органічна продукція, сільськогосподарські підприємства, стратегія розвитку органічного виробництва.

О. КУСТОВСКАЯ,
к.э.н., доцент кафедры землеустроительного проектирования,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
О. ХВОРОСТЕНКО,
студентка магистратуры факультета землеустройства,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Важность оценки качества почв в сельскохозяйственном производстве

В статье обоснована важность и влияние показателей качества почв сельскохозяйственных предприятий на внедрение производства органической продукции, а также рекомендована для большинства сельскохозяйственных предприятий Украины оптимальная экологическая стратегия – адаптивная маркетинговая стратегия, согласно которой предприятие подстраивается к изменениям рынка, требованиям потребителей к продукции и т.п.

Ключевые слова: современное сельскохозяйственное землепользование, качество почв, органическая продукция, сельскохозяйственные предприятия, стратегия развития органического производства.

О. KUSTOVSKA,
Ph.D., Associate Professor Department of Land Management,
O. Hovorostenko,

Master's student of the Faculty of Land Management National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The importance of assessing soil quality in agricultural production

In the article the importance and impact indicators of soil quality on farms introduction of organic products and is recommended for most agricultural enterprises in Ukraine optimal environmental strategy – adaptive marketing strategy, according to which the company adjusts to changes in market demands of consumers for products and so on.

Keywords: modern agricultural land use, soil quality, organic products, agricultural enterprises, the development strategy of organic production.

Постановка проблеми. Сучасне землекористування в Україні носить відбиток колишніх екстенсивних методів господарювання, а аграрна сфера все ще залишається «заповідником» неринкових методів управління, законодавчих обмежень права приватної власності тощо. Землеємність вітчизняної промисловості є однією із найвищих у Європі. Значна кількість суперечностей спостерігається у питаннях збереження територій, що виконують важливі екосистемні функції. За період земельної реформи в Україні здійснено перерозподіл земель, проведено реформування земельних відносин на засадах рівності прав на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, і в результаті цього видимо змінилися умови і, що головне, сформувався новий земельний лад, який визначив зміст та форму дій у землевпорядкуванні. У ході земельних перетворень досить суттєво збільшала кількість сільськогосподарських землеволодінь і землекористувачів, змінилися їхні площі, межі, організація виробництва.

Унікальний та потужний земельно-ресурсний потенціал України зосереджує її цінне місце серед низки європейських країн. Територія нашої держави значиться багатоманітністю природних умов навколишнього середовища. Але земля була, є і буде обмеженим ресурсом. Піклуючись про успішне майбутнє нашої країни, її розвиток, потрібно розумно та ощадливо розпоряджатися національним багатством, забезпечувати його раціональне використання, і перед усім охорону. Ефективне управління земельними ресурсами, приватна власність на землю і захищеність власності виступає основою основ стійкого соціального та економічного розвитку. Першочерговим інструментом держави, що має забезпечити екологічно безпечно й економічно ефективно використання землі, є землеустрій, який як одна з найголовніших складових земельних відносин виступає дійовим механізмом в організації землі як засобу виробництва і значною мірою покращує регулювання суспільних відносин щодо володіння, користування та розпорядження землею.

Актуальність теми. Сучасний стан ринкової системи організації території в Україні недостатньо сформований і збалансований, не забезпечує відмінного результату в досягненні достатньо високої економічної ефективності та екологічної безпеки у землекористуванні. Як показує вітчизняний досвід організації сільськогосподарського землекористування, оптимізація території агроформування мала б базуватися на використанні об'єктивних економічних, екологічних та біологічних законів, що діють незалежно від волі та свідомості народу у процесі природоохоронної й господарської діяльності. Основне завдання організації території в даному випадку полягає в обґрунтуванні встановлення такої організації території, що мала б забезпечувати підтримку екологічно безпечного, стабільного функціонування агроландшафту, що самовідтворювався б і не втрачав біологічне різноманіття, а також на його основі створення екологічно оптимізованого складу земельних угідь.

У наш час таке вкрай важливе питання, як необхідність забезпечення раціонального природокористування, вже набуло статусу планетарного масштабу, значення якого продовжує постійно зростати.

Особливо відчутно ця проблема позначається на стані сільськогосподарських угідь. Зниження врожайності сільськогосподарських культур, підвищення собівартості продукції, зменшення окупності витрат – наслідки цього явища [1].

Унаслідок небувалого розвитку ерозійних процесів площа деградованих ґрунтів щороку зростає на 90 тис. га, втрати ґрунту становлять 600 млн. т, води – 16 млрд. куб. м. З цим пов'язане висихання і опустелювання територій, омертвіння ґрунтів тощо.

Майже кожен третій гектар (30,7%) еродований, а другий – дефляційно небезпечний, кожний четвертий гектар – кислий, тобто ґрунт має низький рН. А щодо зон Лісостепу і Полісся, то тут майже кожен другий гектар є кислим (49,7–47,4%). Середньорічні втрати гумусу внаслідок незбалансованого внесення та винесення органічної речовини, а також ерозії становлять понад 1,0 т/га (1228 кг/га) землі в обробітку [3].

У цих умовах для виробників органічної сільськогосподарської продукції вкрай актуальним є визначення якості ґрунтів з метою ведення господарської діяльності. Відомі способи оцінювання стану сільськогосподарських угідь ґрунтуються лише на встановленні відповідності обмеженого ряду показників санітарно-гігієнічного стану, екологічної стійкості ґрунту, агрохімічних показників ґрунтової родючості, не враховуючи місце розташування земель і застосування агротехнологій [4].

Аналіз наукових досліджень та публікацій з проблеми. Питанням організації території сільськогосподарських землекористувань, використання земельних ресурсів, їх захисту від деградаційних процесів в умовах трансформації земельних відносин присвячені наукові праці таких вчених: Д.І. Бабміндри, І.К. Бистрякова, П.П. Борщевського, В.М. Будзяка, Б.М. Данилишина, Ю.Д. Гуцуляка, А.С. Даниленка, Д.С. Добряка, С.І. Дорогунцова, О.С. Дорош, В.М. Другак, Я.В. Ковалюк, Д.Ф. Крисанова, О.В. Кустановської, А.С. Лисецького, Г.К. Лоїка, А.Г. Мартина, В.М. Месель-Веселяка, А.М. Мірошниченко, Л.Я. Новаковського, Ю.М. Палеши, О.Я. Панчука, І.А. Розумного, П.Т. Саблука, А.Я. Сохничка, В.М. Трегобчука, А.М. Третяка, Ю.Ю. Туниці, М.М. Федорова, М.А. Хвесика, О.М. Шпичака, А.Д. Юрченка та ін.

Дослідження останніх років свідчать про погіршення стану навколишнього середовища та здоров'я людини, що викликає занепокоєння в суспільстві. Одним із шляхів виходу з цієї ситуації є виробництво та пропозиція органічної сільськогосподарської продукції.

З-поміж різних концепцій розвитку підприємств особливого значення набуває концепція екологічного маркетингу. Даний напрям економічних досліджень виокремився з класичних маркетингових досліджень у результаті погіршення стану навколишнього середовища, стрімкого росту чисельності населення та у зв'язку з процесами глобалізації. Своєю чергою, маркетинг органічної продукції – це філософія сучасного аграрного бізнесу, яку варто пов'язувати з процесами планування, організації, управління та прогнозування діяльності підприємства з раціональним використанням обмежених чинників виробництва, при зниженні собівартості продукції для максимального задоволення потреб споживачів в органічній сільськогосподарській продукції [1].

До основних завдань маркетингу органічної сільськогосподарської продукції варто віднести: встановлення потреб споживачів; сприйняття цих потреб з погляду виробничих та екологічних можливостей підприємства; доведення цього сприйняття до розуміння відповідних осіб в організації, які мають право приймати рішення; сприйняття очікуваних наслідків з огляду на встановлені раніше потреби споживачів; доведення концепції «органічної сільськогосподарської продукції» до споживачів [5].

Для оцінки можливостей виробництва органічної продукції сільськогосподарськими підприємствами потрібно почати з вивчення виробничих потужностей для вирощування органічної продукції, особливо ґрунтів. За результатами дослідження більшості сільськогосподарських підприємств агро-екологічної оцінки чорноземних ґрунтів на території України виявлено, що вони є придатними для здійснення виробництва органічної продукції та органічної сировини рослинного і тваринного походження.

Найважливішим етапом при виробленні ефективної стратегії агроформувань є стратегічний аналіз, що повинен дати реальну оцінку власних ресурсів і можливостей стосовно екологічного стану зовнішнього середовища, де працює сільськогосподарське підприємство [2].

Метою статті є дослідження й обґрунтування важливості та впливу якості ґрунтів при впровадженні органічного виробництва на території сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Наслідкування України концепції сталого розвитку вимагає розробки адекватних механізмів управління як економікою в цілому, так і підприємствами зокрема. Потреби встановлення екологічно безпечної моделі ринкових відносин, з одного боку, а з іншого – необхідність формування та вдосконалення мотиваційних механізмів реалізації моделі ефективного еколого орієнтованого економічного зростання на всіх рівнях господарювання, об'єктивно зумовлюють активізацію екологічного спрямування маркетингових зусиль сучасного підприємства. Діяльність такого підприємства повинна ґрунтуватись на екологічно безпечних методах господарювання з урахуванням стандартів екологізації, покликаних зміцнити його ринкові позиції та створити унікальні конкурентні переваги [2].

Варто зауважити, що для виробництва сировини, придатної для виготовлення органічних продуктів харчування, нормативні значення критеріїв і показників якості ґрунтів не повинні перевищувати значень, встановлених експериментальним шляхом, і відповідати спеціальним сировинним зонам.

Спеціальні сировинні зони – це регіони або окремі господарства, що відповідають умовам виробництва продукції рослинництва й тваринництва, придатної для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування [4].

Відповідність сільськогосподарських угідь вимогам спеціальних сировинних зон на регіональному або локальному рівнях визначають згідно з критеріями та нормативами, затвердженими відповідними нормативно-правовими актами.

Залежно від значень показників сільськогосподарські угіддя поділяють на три класи відповідності [4]:

- відповідні: сільськогосподарські угіддя, агроекологічний стан яких не перешкоджає отриманню високоякісної сільськогосподарської сировини для виробництва продуктів дитячого харчування;

- обмежено відповідні: сільськогосподарські угіддя, показники ґрунтової родючості та еколотоксикологічного стану яких дають змогу одержувати високоякісну сировину для виробництва продуктів дитячого харчування лише деяких сільськогосподарських культур, найтолерантніших до токсичних речовин;

- невідповідні: сільськогосподарські угіддя, на яких неможливо одержати сировину, придатну для виробництва продуктів дитячого харчування.

У наш час оцінювання ґрунту за показником його впливу на зростання і продуктивність рослин вважається недостатнім. Для визначення його характеристик необхідно залучати значно ширший комплекс показників і критеріїв, що взаємопов'язані і взаємозалежні між собою. Якісний (здоровий) ґрунт повинен поряд із забезпеченням продуктивної складової зберігати якість навколишнього середовища і не загрожувати здоров'ю людей.

Одним із головних чинників, якого прагнуть досягти фахівці з органічного землеробства, є підтримання і розвиток якості ґрунту, його родючості. Це забезпечується залежністю фермера від нього, і навпаки, стан ґрунту залежить від фермера та обраного ним методу господарської діяльності. Для виявлення придатних до органічного землеробства сільськогосподарських угідь необхідне їхнє оцінювання у спеціалізованій лабораторії. За результатами лабораторного аналізу визначаються фізичні, хімічні та біологічні властивості ґрунту, забрудненість важкими металами, радіонуклідами, пестицидами, нітратами тощо.

На підставі визначеного в ґрунтах рівня забруднення радіонуклідами, важкими металами, пестицидами фахівці можуть зробити прогноз можливого забруднення вирощеної в майбутньому продукції. Якщо цей прогноз свідчатиме, що показник забруднення нижче гранично допустимої концентрації, продукцію можна вважати екологічно безпечною без додаткових аналітичних визначень у кожній партії, але з можливим оперативним контролем. Цю інформацію вносять до екологічного паспорту господарства, який свідчить про виробництво екологічно безпечної продукції рослинництва і тваринництва на рівні світових стандартів [3].

Відповідні аналізи здійснюються у спеціальних лабораторіях агроекологічного моніторингу, що пройшли сертифікацію і отримали свідоцтво про атестацію на право проведення вимірювань, результати яких можуть бути використані під час контролю якості ґрунтів та сировини рослинного походження, а саме:

- фітомаси (фосфор загальний, азот загальний, хлориди, волога, вологий попіл);

- ґрунту (органічна сировина, загальний азот, гідролітична кислотність, іони карбонату і бікарбонату, загальний фосфор, сума поглинутих основ, марганець, сірка, азот амонію, залізо, калій, натрій, кальцій, магній).

Необхідно зауважити, що вартість таких лабораторних аналізів цілком доступна, що дозволяє господарствам здійснювати їх щорічно і вносити до екологічного паспорту. Внаслідок виконаних заходів, вироблена екологічно безпечна продукція господарств закуповуватиметься за підвищеними цінами. Крім того, господарям не потрібно буде витратити час і кошти на проведення аналізу вмісту у продукції забруднювачів.

Висновки

Отже, якість вирощеної органічної сільськогосподарської продукції починається з якості ґрунтів, що також позитивно впливає на їхню продуктивність. Це неперушна істина, що обумовлює необхідність і практично зобов'язує виробників цієї продукції відповідально ставитися до земель, які вони обрали для виробництва, здійснювати відповідний агроекологічний аналіз їхнього складу, вести екологічні паспорти тощо. Також це дає змогу виробникам вдосконалювати технологію виробництва, зменшувати залежність від природнокліматичних умов і, відповідно, сприяти підвищенню прибутковості своєї діяльності та фінансовій стабільності своїх господарств.

Для забезпечення конкурентоспроможності екологічних товарів підприємству треба володіти необхідною інформацією про нові екологічні технології, а також мати відповідне устаткування. Сільськогосподарське підприємство, яке орієнтоване на стратегічну конкурентоспроможність, повинно аналізувати і враховувати екологічні чинники та тенденції їх впливу. Для більшості сільськогосподарських підприємств України оптимальною екологічною стратегією буде адаптивна маркетингова стратегія. Згідно з нею підприємство підлаштовується до змін ринку, вимог споживачів до продукції, а для оцінювання стратегічного положення підприємства доцільно використовувати SPACE-аналіз (Strategic Position and Action Evaluation – комплексний метод, призначений для оцінювання ситуації та вибору стратегій).

Список використаних джерел

1. Кустовська О.В. Організація території сільськогосподарських підприємств на засадах створення еколого-безпечних агро екосистем: монографія / Кустовська О.В. – К.: ТОВ «ДІА», 2010. – 112 с.
2. Кустовська О.В. Елементи екологічного обґрунтування організації території сільськогосподарського землекористування / Кустовська О.В., Полібін С.Ю. // Інноваційна економіка, 2013. – №6 (44). – С. 167–170.
3. Мельничук Д. Якість ґрунтів та сучасні стратегії удобрення / Д. Мельничук, М. Мельников, Дж. Гофман та ін. – К.: Арістей, 2004. – 487 с.

4. Писаренко П.В. Якість ґрунтів в органічному землеробстві / П.В. Писаренко, Т.О. Чайка // Дім, сад, город. – №9, 2014. – С. 22–23.
5. Полібін С.Ю. Організація території сільськогосподарського землекористування (на прикладі території ВП НУБіП Укра-

їни «Великоснітинськенавчально-дослідне господарство ім. О.В. Музиченка» Фастівського району Київської області: автореферат магістерської роботи / С.Ю. Полібін. – К.: НУБіП України, 2013. – 15 с.

УДК 911.3:331.5:338.48

С.М. МАРХОНОС,
к. геогр. н., доцент,
Н.П. ТУРЛО,

к.е.н., доцент, Академія праці, соціальних відносин і туризму

Проблематика створення та функціонування туристичних кластерів в Україні

Стаття присвячена дослідженню проблем створення та функціонування туристичних кластерів в Україні, визначенні пріоритетних напрямів їхнього розвитку.

Ключові слова: туристичний кластер, туристична сфера, проблеми створення кластерів, типізація регіонів України.

С.М. МАРХОНОС,
к. геогр. н., доцент,
Н.П. ТУРЛО,

к.э.н., доцент, Академия труда, социальных отношений и туризма

Проблематика создания и функционирования туристических кластеров в Украине

В статье рассматриваются проблемы создания и функционирования туристических кластеров в Украине, определены приоритетные направления их развития.

Ключевые слова: туристический кластер, туристическая сфера, проблемы создания кластеров, типизация регионов Украины.

This article is devoted to the problems of creation and functioning of the tourism cluster in Ukraine, identifying priority areas of development.

Keywords: tourism cluster, tourist sphere, the problem of creating clusters typing regions of Ukraine.

Постановка проблеми. Туристичний кластер для України поняття досить нове, хоча нині на її території існують ці інноваційні утворення. Створюються туристичні кластери досить повільно, оскільки керівники підприємств сфери туризму, по-перше, не достатньо освічені в цьому питанні, а по-друге, не вбачають перспектив цих утворень, оскільки законодавчо вони не підкріплені.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемами створення, функціонування і розвитку кластерів займалися такі зарубіжні і українські вчені, як М. Войнаренко, А. Маршал, Л. Романюк, М. Портер, В. Прайс, С. Соколенко та ін. Серед зарубіжних та вітчизняних науковців, які приділяли увагу у своїх дослідженнях розвитку туристичного кластера, слід виділити Ю. Алексееву, Д. Стеченка, Л. Черчик, Е. Щепанського та ін. Проте проблеми державного, регіонального та локального управління туристичними кластерами недостатньо досліджені.

Мета статті полягає у визначенні проблемних аспектів створення та функціонування туристичних кластерів та пошуку шляхів їхнього вирішення.

Виклад основного матеріалу. Перший туристичний кластер було створено у Хмельницькій області, також туристичні кластери створено в АР Крим, місті Севастополі, у Київській, Івано-Франківській, Харківській, Полтавській та Закарпатській областях. Кожен з туристичних кластерів має певну специфіку та зорієнтований на певні сегменти ринку.

В Україні в 2013 році функціонувало понад десять туристичних кластерів.

Кластер – це сконцентровані за географічним принципом групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих поставальників, поставальників послуг, фірм споріднених галузей, а також пов'язаних з діяльністю організацій, що конкурують між собою, але при цьому ведуть спільну роботу [1, с. 256].

На нашу думку, туристичний кластер – це інноваційне територіальне утворення за географічним принципом, що об'єднує сукупність підприємств туристичної сфери, які ведуть між собою спільну діяльність з метою удосконалення створення та надання туристичного продукту.

Функціонування туристичних кластерів у міжнародній практиці спрямоване на досягнення конкурентних переваг всієї організації завдяки ефекту синергізму, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності та отримання економічної і соціальної ефективності кожного з її членів. Проте така ефективність діяльності не притаманна більшості українських кластерів, внесок яких залишається несуттєвим у соціально-економічний розвиток регіонів, а тому ці об'єднання потребують реальної участі кожного учасника, їхньої ініціативності, інновацій, інформаційного забезпечення, інтеграції для активізації сталого розвитку туризму на всіх рівнях [2, с. 337].

На нашу думку, до основних завдань туристичного кластеру мають належати такі:

1. Створення конкурентоспроможного туристичного продукту.